

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΠΑΙΔΙΚΗ
ΗΛΙΚΙΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟΝ ΠΑΙΔΙΚΟ ΣΤΑΘΜΟ: Ο ΡΟΛΟΣ
ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ ΤΟΥ ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΚΥΠΡΟ

Βασιλική Μπαρούτα

Επιβλέπουσα:

Ζωή Νικηφορίδου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Ιωάννινα, Ιούνιος, 2025

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΠΑΙΔΙΚΗ
ΗΛΙΚΙΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΕ ΠΑΙΔΙΚΟ ΣΤΑΘΜΟ: Ο ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ
Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ ΤΟΥΣ ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΚΥΠΡΟ

Βασιλική Μπαρούτα

Επιβλέπουσα:

Ζωή Νικηφορίδου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Ιωάννινα, Ιούνιος, 2025

SOCIAL WORK IN EARLY CHILDHOOD: ITS ROLE AND
IMPORTANCE IN SUPPORTING CHILDREN AND THEIR
FAMILIES IN GREECE AND CYPRUS

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική Επιτροπή

Ιωάννινα, 17/06/2025

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπουσα

Ζωή Νικηφορίδου,

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

2. Μέλος επιτροπής

Ελένη Καινούργιου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

3. Μέλος επιτροπής

Αντώνιος Νάτσης

ΕΔΙΠ

Η Πρόεδρος του Τμήματος

Ελένη Καινούργιου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Υπογραφή

© Μπαρούτα, Βασιλική, 2025.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα πτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Μπαρούτα Βασιλική

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στην καθηγήτρια Νικηφορίδου, για την πολύτιμη καθοδήγηση, τη συνεχή υποστήριξη και την ενθάρρυνση καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας πτυχιακής εργασίας. Η εμπειρία, οι γνώσεις και η αφοσίωσή της αποτέλεσαν για μένα πηγή έμπνευσης και σημαντική βοήθεια για την ολοκλήρωση της προσπάθειάς μου.

Η συμβολή της, όχι μόνο στην επιστημονική καθοδήγηση, αλλά και στην καλλιέργεια της κριτικής μου σκέψης, υπήρξε καθοριστική και την ευχαριστώ θερμά που πίστεψε στις δυνατότητές μου και με στήριξε σε κάθε μου βήμα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία εξετάζει τον ρόλο και τη σημασία της κοινωνικής εργασίας στην πρώιμη παιδική ηλικία, εστιάζοντας στην υποστήριξη των παιδιών και των οικογενειών τους. Στόχος της, είναι η ανάδειξη της κοινωνικής εργασίας στην προώθηση της κοινωνικής συνοχής, της συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών και της στήριξης των οικογενειών. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση ανέδειξε σχετικές θεωρητικές και πρακτικές προσεγγίσεις, ξεκινώντας από τον ορισμό και τις αρχές της κοινωνικής εργασίας, σχετικά με τις ανάγκες και τις προκλήσεις που χαρακτηρίζουν την πρώιμη παιδική ηλικία. Στη συνέχεια, εξετάζεται ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στους παιδικούς σταθμούς συγκεκριμένα, σε παιδιά πρόσφυγες και σε μητέρες σε καθεστώς φυλάκισης, εστιάζοντας στη διαχείριση κοινωνικών, οικονομικών και συναισθηματικών δυσκολιών των παιδιών και των οικογενειών τους. Αναλύεται επίσης η σημασία της προώθησης της συμπερίληψης και της ισότητας, μέσω στοχευμένων δράσεων που ενισχύουν την ένταξη παιδιών από διαφορετικά κοινωνικά και πολιτισμικά υπόβαθρα. Η εργασία περιγράφει τις στρατηγικές παρέμβασης, όπως η συμβουλευτική γονέων και η ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Τονίζεται η σημασία της συνεργασίας κοινωνικών λειτουργών με παιδαγωγούς και γονείς για τη δημιουργία ενός υποστηρικτικού και ασφαλούς περιβάλλοντος. Επιπλέον, πραγματοποιείται μια συγκριτική ανάλυση των συστημάτων κοινωνικής εργασίας στην Ελλάδα και την Κύπρο, με στόχο τις ομοιότητες και τις διαφορές τους, αλλά και την άντληση πρακτικών που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν σε κάθε περίπτωση. Συμπερασματικά, μέσα από την παρούσα εργασία, ανακύπτει το συμπέρασμα ότι η κοινωνική εργασία στους παιδικούς σταθμούς είναι αναγκαία για τη διασφάλιση ίσων ευκαιριών και τη βελτίωση της ευημερίας τόσο των παιδιών όσο και των οικογενειών τους. Τέλος, προτείνονται συγκεκριμένες δράσεις που θα μπορούσαν να ενισχύσουν τον ρόλο των κοινωνικών λειτουργών στην πρώιμη παιδική ηλικία, συμβάλλοντας έτσι στην περαιτέρω ανάπτυξη του κλάδου.

Λέξεις κλειδιά: κοινωνική εργασία , παιδικοί σταθμοί , συμπερίληψη και ισότητα, υποστήριξη οικογενειών

ABSTRACT

This research project explores the role and value of social work in early years settings, with a focus on supporting children and their families. The aim is to promote social work as a critical component in creating social cohesion, improving children's emotional development, and supporting families. The process involves a literature review that examines relevant theoretical and practical approaches.

The dissertation begins with an introduction to the terminology and principles of social work before considering the needs and barriers that define early life. It then considers the role of social workers in nursery schools, focusing on addressing the social, economic, and emotional challenges faced by children and their families. The importance of promoting inclusion and equality is also explored through specific interventions that support the integration of young children from different socio-economic backgrounds.

The study includes intervention options such as parental counselling and the development of educational programmes. Collaboration between social workers, educators, and parents is emphasized as crucial to fostering a supportive atmosphere.

In addition, a comparative examination of the social work systems in Greece and Cyprus is carried out, focusing on similarities, differences, and best practices that can be applied in each scenario.

To sum up, the study argues that social work in nursery schools is crucial in providing equal opportunities and promoting the well-being of children and their families. Finally, specific initiatives are proposed to enhance the role of social workers in early childhood and thus contribute to the further development of the field.

Λέξεις κλειδιά: social work, kindergarten, inclusion, and equality, supporting families

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1.Εισαγωγή.....	1
1.1 Σημασία του θέματος.....	1
1.2 Δομή της εργασίας.....	1
1.3 Στόχοι της Έρευνας	2
2 Ανάγκες και Προκλήσεις της Πρώιμης Παιδικής Ηλικίας.....	3
2.1 Ψυχοκοινωνικές Ανάγκες Παιδιών Προσχολικής Ηλικίας.....	3
2.2 Κοινωνικές και Πολιτισμικές Προκλήσεις.....	4
2.3 Επίπτωση των Κοινωνικών και Οικονομικών Δυσκολιών στις Οικογένειες.....	5
3.1 Ορισμός της Κοινωνικής Εργασίας και ο Ρόλος των Κοινωνικών Λειτουργών στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία.	7
3.2 Υποστήριξη παιδιών και οικογενειών	9
3.3 Συμβουλευτική και Εκπαίδευση Γονέων	9
3.3.1 Συμβουλευτική Γονέων	10
3.4 Διαχείριση κοινωνικών, οικονομικών και συναισθηματικών δυσκολιών.....	10
3.4.1. Διαχείριση Οικονομικών Δυσκολιών.....	11
3.4.2. Διαχείριση Συναισθηματικών Δυσκολιών.....	11
3.5 Ειδικές ομάδες: Παιδιά πρόσφυγες και μητέρες σε καθεστώς φυλάκισης.....	11
4 Προώθηση της Συμπερίληψης και της Ισότητας.....	15
4.1 Η Σημασία της Συμπερίληψης σε Πολυπολιτισμικά Περιβάλλοντα.....	15
4.1.1. Συμπερίληψη και Κοινωνική Συνοχή.....	15
4.1.2. Εκπαιδευτικά Οφέλη της Συμπερίληψης σε Πολυπολιτισμικά Περιβάλλοντα	15
4.2 Υποστήριξη παιδιών από διαφορετικά κοινωνικά και πολιτισμικά υπόβαθρα.....	16
4.2.1. Βασικοί Άξονες Υποστήριξης.....	16

4.2.2. Ψυχοκοινωνική Ενδυνάμωση και Συναισθηματική Υποστήριξη	16
4.2.3. Συνεργασία με Οικογένειες και Κοινότητες.....	16
4.2.4. Καταπολέμηση Κοινωνικών Ανισοτήτων και Διακρίσεων.....	17
4.3 Ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων	18
4.4 Συνεργασία με εκπαιδευτικούς και γονείς.....	18
5. Συγκριτική Ανάλυση Συστήματος Κοινωνικής Εργασίας: Ελλάδα και Κύπρος	20
5.1 Παρουσίαση των Συστημάτων Ελλάδας και Κύπρου	20
5.1.1. Σύστημα Κοινωνικής Εργασίας στην Ελλάδα	20
5.1.2. Σύστημα Κοινωνικής Εργασίας στην Κύπρο	22
5.2 Πρακτικές και Εφαρμογές.....	25
5.3 Συγκριτική Ανάλυση	26
6 Συμπεράσματα και Προτάσεις.....	28
6.1 Συμπεράσματα για την σημασία της κοινωνικής εργασίας στους παιδικούς σταθμούς	28
6.2 Προτάσεις για την ενίσχυση του ρόλου των κοινωνικών λειτουργών	28
BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	30

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 5-1: Σύγκριση κοινωνικής εργασίας στην προσχολική ηλικία σε Ελλάδα και Κύπρο 26

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

Π.Ι: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Δ.Υ.Π.Α.: Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης

Υ.Π.Α.Ι.Θ: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων

Σ.Κ.Λ.Ε: Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος

Ε.Σ.Π.Α.: Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης

Σ.Σ.Ε.: Συλλογική Σύμβαση Εργασίας

Υ.Π.Α.Ν.: Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων

Φ.Ε.Κ.: Φύλλα Εφημερίδας της Κυβέρνησης

Ι.Ε.Π.: Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

U.N.I.C.E.F.: United Nations International Children 's Emergency Fund (Διεθνές Έκτακτο Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για τα Παιδιά).

1.Εισαγωγή

1.1 Σημασία του θέματος

Η κοινωνική εργασία βοηθάει τα παιδιά και τις οικογένειές τους να έχουν μια καλύτερη ζωή. Τα πρώτα χρόνια ενός παιδιού είναι πολύ σημαντικά, γιατί τότε μαθαίνει πώς να συμπεριφέρεται, να νιώθει ασφαλές και να αναπτύσσεται σωστά. Οι κοινωνικοί λειτουργοί είναι αυτοί που στηρίζουν τα παιδιά και τις οικογένειές τους όταν αντιμετωπίζουν δυσκολίες, όπως φτώχεια, κακοποίηση ή μοναξιά. Με λίγα λόγια, η δουλειά τους είναι να εξασφαλίσουν ότι όλα τα παιδιά έχουν ίσες ευκαιρίες να μεγαλώσουν σωστά.

Επιπλέον, τη σημασία του θέματος αναδεικνύουν, στις μέρες μας, πολλές κοινωνικές αλλαγές, όπως η αύξηση των μεταναστών και των προσφύγων. Πολλά παιδιά προέρχονται από διαφορετικές χώρες και κουλτούρες και χρειάζονται βοήθεια για να ενταχθούν στο νέο τους περιβάλλον. Αν δεν γίνει σωστή υποστήριξη από μικρή ηλικία, αυτά τα παιδιά μπορεί να αντιμετωπίσουν προβλήματα στο μέλλον, όπως κοινωνικός αποκλεισμός και ανισότητες. Γι' αυτό, η κοινωνική εργασία είναι απαραίτητη για να χτίσει μια κοινωνία όπου όλοι θα έχουν ίσες ευκαιρίες (Καλλινάκη, 2011).

1.2 Δομή της εργασίας

Η παρούσα πτυχιακή βασίζεται στη μελέτη και ανάλυση επιστημονικών βιβλίων, άρθρων και ερευνών που αφορούν την κοινωνική εργασία στην πρώιμη παιδική ηλικία. Η μεθοδολογία περιλαμβάνει τη συλλογή και επεξεργασία πληροφοριών για να κατανοηθεί ο ρόλος των κοινωνικών λειτουργών στους παιδικούς σταθμούς και οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν. Επιπλέον, γίνεται μια σύγκριση της κοινωνικής εργασίας στην Ελλάδα και την Κύπρο, ώστε να εντοπιστούν καλές πρακτικές και πιθανοί τρόποι βελτίωσης.

- **Εισαγωγή:** Παρουσιάζεται το θέμα της εργασίας, οι βασικοί στόχοι και η σημασία της κοινωνικής εργασίας στην πρώιμη παιδική ηλικία.
- **Κεφάλαιο 1 - Θεωρητικό Πλαίσιο:** Γίνεται ανάλυση του τι είναι η κοινωνική εργασία, ποιες είναι οι αρχές της και πώς οι κοινωνικοί λειτουργοί βοηθούν τα παιδιά και τις οικογένειές τους.

- **Κεφάλαιο 2 - Κοινωνική Εργασία και Πρώιμη Παιδική Ηλικία:** Εξετάζονται οι δυσκολίες που μπορεί να αντιμετωπίσουν τα παιδιά, όπως φτώχεια ή κοινωνικός αποκλεισμός, και ο ρόλος των κοινωνικών λειτουργών στην υποστήριξή τους. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται σε παιδιά προσφύγων και σε παιδιά των οποίων οι μητέρες βρίσκονται σε καθεστώς φυλάκισης.
- **Κεφάλαιο 3 - Παρεμβάσεις και Στρατηγικές Υποστήριξης:** Παρουσιάζονται τρόποι με τους οποίους οι κοινωνικοί λειτουργοί μπορούν να βοηθήσουν, όπως η συμβουλευτική γονέων και τα εκπαιδευτικά προγράμματα.
- **Κεφάλαιο 4 - Σύγκριση Ελλάδας και Κύπρου:** Αναλύεται το πώς λειτουργεί η κοινωνική εργασία στις δύο χώρες, αναδεικνύοντας ομοιότητες, διαφορές και προτάσεις για βελτίωση.
- **Κεφάλαιο 5 - Συμπεράσματα και Προτάσεις:** Συνοψίζονται τα βασικά ευρήματα και προτείνονται τρόποι για την ενίσχυση της κοινωνικής εργασίας στους παιδικούς σταθμούς

1.3 Στόχοι της Έρευνας

Οι στόχοι της παρούσας πτυχιακής εργασίας συνοψίζονται ως εξής:

- Η ανάδειξη του ρόλου της κοινωνικής εργασίας και η διερεύνηση του ρόλου του κοινωνικού λειτουργού κατά την πρώιμη παιδική ηλικία, εστιάζοντας στην προώθηση της κοινωνικής συνοχής και της συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών.
- Η παρουσίαση στρατηγικών παρέμβασης, όπως η συμβουλευτική γονέων και η ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων, με σκοπό τη δημιουργία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος για τα παιδιά με στόχο την συμπερίληψη και την ισότητα.
- Η συγκριτική ανάλυση των συστημάτων κοινωνικής εργασίας στην Ελλάδα και την Κύπρο, με στόχο την ανάδειξη ομοιοτήτων, διαφορών και καλών πρακτικών που μπορούν να αξιοποιηθούν για την ενίσχυση της κοινωνικής εργασίας στην πρώιμη παιδική ηλικία.

2 Ανάγκες και Προκλήσεις της Πρώιμης Παιδικής Ηλικίας

2.1 Ψυχοκοινωνικές Ανάγκες Παιδιών Προσχολικής Ηλικίας

Οι ψυχοκοινωνικές ανάγκες των παιδιών προσχολικής ηλικίας είναι ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν προκειμένου να φέρουν μια ομαλή ανάπτυξη. Η κάλυψη μιας δραστηριότητας που συνίσταται στο μάζεμα κάποιων εμπειριών από την παιδική ηλικία βοηθά στην διαμόρφωση ενήλικα παρά του να είναι συναισθηματικά και ψυχικά υγιής. Η αγωγή και οι πρώτες εμπειρίες ενός παιδιού έως και πέντε ετών είναι απόλυτα καθοριστικές για την μετέπειτα οικοδόμηση της προσωπικότητάς του, αλλά και για την ψυχική του υγεία. (Shonkoff, & Phillips, 2000).

Οι κυριότερες ψυχοκοινωνικές χρείες παιδιών: Αρχικά η αίσθηση ασφάλειας και σταθερότητας είναι θεμελιώδης για την ψυχολογική ανάπτυξη ενός παιδιού. Ένα σταθερό περιβάλλον με ανθρώπους που έχουν κύρος και συνέπεια στις σχέσεις τους δημιουργεί εμπιστοσύνη και ενισχύει την αυτοπεποίθηση των παιδιών (Lightfoot, Cole, & Sheila, 2002). Στη συνέχεια, η κοινωνική αλληλεπίδραση, η επαφή των παιδιών με συνομηλίκους και ενήλικες εκτός οικογενειακού περιβάλλοντος βοηθά στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων. Μέσα από το παιχνίδι και την ανάληψη ευθυνών, τα παιδιά μαθαίνουν να συνεργάζονται, να επικοινωνούν και να διαχειρίζονται καταστάσεις (Vygotsky, 1978). Έπειτα, η συναισθηματική έκφραση, όπως για παράδειγμα, η ζωγραφική, η μουσική και άλλες δημιουργικές δραστηριότητες διευκολύνουν την εξωτερίκευση των συναισθημάτων. Μέσα από αυτές τις μορφές έκφρασης, τα παιδιά αναπτύσσουν υψηλότερη συναισθηματική νοημοσύνη και μαθαίνουν να διαχειρίζονται τα συναισθήματά τους πιο αποτελεσματικά. Τέλος, ο αυτοέλεγχος δηλαδή, η ικανότητα των παιδιών να ελέγχουν τη συμπεριφορά τους και να κατανοούν τα συναισθήματά τους είναι κρίσιμη για την ψυχοκοινωνική τους προσαρμογή. Ο αυτοέλεγχος τα βοηθά να αντιμετωπίζουν προκλήσεις, να διαχειρίζονται συγκρούσεις και να αναπτύσσουν υγιείς σχέσεις (Denham, 1998).

Οι κοινωνικοί λειτουργοί στη φροντίδα παιδιών ασχολούνται με μια ποικιλία ψυχοκοινωνικών ζητημάτων που προκύπτουν από αρνητικά βιώματα, όπως ο εκφοβισμός, η κακομεταχείριση, το διαζύγιο που συνοδεύεται από την απώλεια μέλους της οικογένειας, σοβαρά ατυχήματα και χρόνιες ασθένειες. Το τραύμα που προκαλείται, ειδικά όταν ένα μέλος της οικογένειας γίνεται δραματικά δυσλειτουργικό, επηρεάζει βαθιά το παιδί. Οι γλωσσικοί περιορισμοί αποτελούν

σημαντική πρόκληση, καθώς η έλλειψη επικοινωνίας λόγω γλωσσικών διαφορών μεταξύ του παιδιού και της οικογένειας μπορεί να δημιουργήσει πρόσθετα προβλήματα. Παράλληλα, η πολιτισμική απόκλιση απαιτεί την κατανόηση και εκτίμηση αξιών και πρακτικών που μπορεί να είναι εντελώς ξένες, καθιστώντας την κοινωνική εργασία στον τομέα της προσχολικής εκπαίδευσης ακόμη πιο απαιτητική. Επιπλέον, τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις συχνά οδηγούν σε διακρίσεις βάσει εθνοτικής προέλευσης, θρησκείας ή κοινωνικοοικονομικής κατάστασης, γεγονός που καθιστά αναγκαία τη λήψη νομικών μέτρων για την αντιμετώπισή τους. Τέλος, η διαμεσολάβηση μεταξύ του σχολείου και του σπιτιού είναι ζωτικής σημασίας, ιδιαίτερα όταν υπάρχουν αποκλίνουσες απόψεις για την εκπαίδευση των παιδιών και διαφορετικές γονικές προσδοκίες, που μπορεί να επηρεάσουν την προσαρμογή και την ανάπτυξή τους. Οι εργασίες κοινωνικής εργασίας με παιδιά προσχολικής ηλικίας εστιάζουν σε αυτά τα ζητήματα καθώς επιδιώκουν να δημιουργήσουν μια φιλική και συμπεριληπτική ατμόσφαιρα για όλα τα παιδιά (Κατσαμά, 2024).

2.2 Κοινωνικές και Πολιτισμικές Προκλήσεις

Η εργασία μέσα σε παιδικούς σταθμούς καλείται να αντιμετωπίσει μια σειρά από κοινωνικές και πολιτισμικές προκλήσεις που σχετίζονται με την ασφαλή ένταξη και την ψυχοκινητική ανάπτυξη των παιδιών. Ένα από τα βασικά ζητήματα είναι τα γλωσσικά προβλήματα, καθώς πολλά παιδιά μεταναστευτικών οικογενειών δυσκολεύονται να επικοινωνήσουν στη γλώσσα της χώρας υποδοχής, γεγονός που επηρεάζει την κοινωνική τους ένταξη και τη σχολική τους πρόοδο. Παράλληλα, η ύπαρξη διαφορετικών πολιτισμικών αξιών και πρακτικών απαιτεί αυξημένη πολιτισμική ευαισθησία από παιδαγωγούς και κοινωνικούς λειτουργούς, ώστε να διαμορφωθεί ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον που προωθεί τη συμπερίληψη και την πολυπολιτισμικότητα (Γκόβαρης, 2011). Επιπλέον, τα στερεότυπα και οι διακρίσεις αποτελούν σημαντικό εμπόδιο, καθώς πολλοί μαθητές γίνονται θύματα κακοποιητικής συμπεριφοράς λόγω της προσφυγικής, μεταναστευτικής, θρησκευτικής ή κοινωνικοοικονομικής τους ταυτότητας. Η εφαρμοσμένη κοινωνική εργασία στοχεύει στην ενίσχυση της ένταξης των πιο ευάλωτων ομάδων, συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός πιο ισότιμου περιβάλλοντος (Giddens, 2002). Ένα άλλο κρίσιμο ζήτημα είναι η πιθανή σύγκρουση μεταξύ σχολείου και οικογένειας,

η οποία μπορεί να προκύψει λόγω διαφορετικών γονικών προσδοκιών σχετικά με την ανατροφή και την εκπαίδευση των παιδιών (Ρέντζου , 2022). Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο ρόλος των κοινωνικών λειτουργών και άλλων φορέων είναι να παρέχουν υποστήριξη, καθοδήγηση και λύσεις που γεφυρώνουν τις διαφορές.

2.3 Επίπτωση των Κοινωνικών και Οικονομικών Δυσκολιών στις Οικογένειες

Οι κοινωνικές και οικονομικές δυσκολίες ασκούν σημαντική επιρροή στις οικογένειες, επηρεάζοντας άμεσα τόσο την ανατροφή όσο και την εκπαιδευτική πορεία των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Οι βασικές επιπτώσεις των κοινωνικών και οικονομικών δυσχερειών σε οικογένειες που έχουν παιδιά προσχολικής ηλικίας περιλαμβάνουν την περιορισμένη πρόσβαση σε εκπαιδευτικούς πόρους, οι οικογένειες με χαμηλό εισόδημα συχνά αδυνατούν να αγοράσουν βασικά εκπαιδευτικά υλικά, όπως βιβλία, παιχνίδια και δημιουργικές δραστηριότητες (UNICEF, 2021). Στη συνέχεια αποτελεί, η δωρεάν παροχή και η ποιοτική προσχολική εκπαίδευση, οι οποίες είναι χρήσιμες για τη μείωση των κοινωνικών και εκπαιδευτικών ανισοτήτων (Σταμάτη , 2022). Έπειτα ακολουθούν, οι ψυχολογικές επιπτώσεις, πιο συγκεκριμένα, η αβέβαιη οικονομική κατάσταση των γονέων συνήθως προκαλεί άγχος και ανασφάλεια σε καθημερινό επίπεδο, επηρεάζοντας την ψυχική υγεία του παιδιού, καθώς όλοι, ιδίως τα παιδιά, ανησυχούν απόλυτα για ένα μέλος της οικογένειας που αντιμετωπίζει σωματικό και ψυχικό στρες. Οι πιθανές ψυχολογικές συνέπειες της οικονομικής ανασφάλειας συνήθως περιλαμβάνουν συναισθηματική δυσφορία και ανασφάλεια (UNICEF, 2024). Επιπλέον, η έλλειψη κοινωνικής υποστήριξης, όπως, οι μονογονεϊκές οικογένειες και τα άτομα που ζουν απομονωμένα συχνά δεν έχουν ισχυρό κοινωνικό δίκτυο. Η έλλειψη κοινωνικής υποστήριξης επιδεινώνεται από το αίσθημα απομόνωσης και ανασφάλειας σχετικά με τη φροντίδα και γονική μέριμνα. Τέλος η εργασιακή ανασφάλεια των γονέων, η εσωτερική επιβάρυνση καθώς και προσωρινότητα στη δυναμική της οικογένειας, έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμένο «ποιοτικό» χρόνο που αφιερώνεται στα παιδιά. Η οικονομική αβεβαιότητα επίσης έχει ως αποτέλεσμα πολύ χαμηλό βιοτικό επίπεδο, το οποίο επιδεινώνει περαιτέρω το βιοτικό επίπεδο των παιδιών (Davies, 2012).

3. Ο Ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στους Παιδικούς Σταθμούς

Η πρώτη παιδική ηλικία από 0-6 ετών είναι μια κρίσιμη περίοδος για τη ανάπτυξη του παιδιού σε πολλούς τομείς, όπως η σωματική, η γνωστική, η συναισθηματική και η κοινωνική ανάπτυξη (Shonkoff & Phillips, 2000). Η φάση αυτή είναι θεμελιώδης για την ωρίμανση των ικανοτήτων του παιδιού και τον αντίκτυπο που έχουν οι πρώιμες εμπειρίες στην υπόλοιπη ζωή του.

Η κοινωνική εργασία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε αυτό το στάδιο, υποστηρίζοντας τόσο τα παιδιά όσο και τις οικογένειές τους, και διασφαλίζοντας ότι έχουν την πρόσβαση στους πόρους και στις υπηρεσίες που χρειάζονται για να ευημερήσουν. Μέσω αυτής της υποστήριξης, εξασφαλίζεται η κοινωνική ένταξη και η οικογενειακή ευημερία, βοηθώντας τα παιδιά να αναπτυχθούν σε ένα υγιές και υποστηρικτικό περιβάλλον (UNICEF, 2021).

Το καθήκον των κοινωνικών λειτουργών είναι να αναγνωρίζουν και να αντιμετωπίζουν τέτοιες ψυχοκοινωνικές προκλήσεις όπως τραύμα, παραμέληση, και δυσκολίες γενικότερα (Bronfenbrenner, 1979). Ανταποκρίνονται άμεσα μέσω της παροχής συμβουλών, στην προκειμένη περίπτωση της ενίσχυσης των δεξιοτήτων, και της διασύνδεσης με ψυχολογικές και εκπαιδευτικές υπηρεσίες (Shonkoff & Phillips, 2000). Ο οικοδομικός στόχος τους είναι να δημιουργήσουν μια σχέση εμπιστοσύνης, παρατηρώντας τον αριθμό των ημερών μιας εβδομάδας τόσο στην τάξη όσο και στο διάλειμμα.

Ο κοινωνικός λειτουργός στην εκπαίδευση επικεντρώνεται στην εξυπηρέτηση των παιδιών, νέων και των οικογενειών τους. Σκοπός είναι να διασφαλίσει πως τα παιδιά θα αξιοποιήσουν στο έπακρο την εκπαιδευτική εμπειρία. Σκοπεύει επίσης να βελτιώσει τις ευκαιρίες μάθησης, να αξιοποιήσει πλήρως τα οφέλη της εκπαίδευσης και να διευκολύνει την κοινωνικοποίηση των παιδιών. Επίσης, προωθεί την προσπάθεια να βοηθηθούν τα παιδιά που δεν μπορούν να λάβουν πλήρως την εκπαιδευτική τους εμπειρία λόγω κοινωνικών, συναισθηματικών ή συμπεριφορικών προβλημάτων (Knapp & Jongsma, 2002).

Εικόνα 3-1: << Η συμβολή του Κοινωνικού Λειτουργού στη Διαπαιδαγώγηση μέσω Παιχνιδιού >>

(πηγή: Stock.adobe.com)

3.1 Ορισμός της Κοινωνικής Εργασίας και ο Ρόλος των Κοινωνικών Λειτουργών στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία.

Η κοινωνική εργασία στοχεύει σθεναρά στην ενδυνάμωση και απελευθέρωση κάθε ατόμου, καθώς επίσης και στην κοινωνική αλλαγή, ουσιαστική συνοχή και βιώσιμη ανάπτυξη. Αυτό ισχύει τόσο ως ακαδημαϊκός κλάδος, όσο και ως επαγγελματικός τομέας. Η κοινωνική εργασία βασίζεται σε ορισμένες θεμελιώδεις αρχές, όπως η ισότητα, η διαφορετικότητα και τα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς αυτές είναι απαραίτητες για κάποια κοινωνική πρόοδο. Η κοινωνική εργασία συνδυάζει τις σχέσεις μεταξύ ατόμων μαζί με κοινωνικούς οργανισμούς με στόχο την παροχή λύσεων σε κοινωνικά προβλήματα, καθώς και σημαντικά, νέα αναπτυξιακά στάδια ευημερίας (Σ.Κ.Λ.Ε., 2015).

Λόγω του ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί κοινωνικής φροντίδας εργάζονται σε πολλούς τομείς, καμία περιγραφή του επαγγελματικού τους ρόλου δεν μπορεί να καλύψει πλήρως όλες τις πτυχές. Επειδή οι κοινωνικοί λειτουργοί συνεργάζονται με διάφορες ηλικίες, δημιουργήθηκαν ορισμένα τμήματα με εξειδικεύσεις που εστιάζουν σε συγκεκριμένες ομάδες, όπως οι

ηλικιωμένοι, τα άτομα με ειδικές ανάγκες και τα άτομα με ψυχικές ή άλλες εξαρτήσεις.

Σε κάθε γεωγραφικό μέρος της χώρας, οι περισσότεροι ιδιωτικοί παιδικοί σταθμοί απασχολούν κοινωνικούς λειτουργούς. Απαιτείται άδεια άσκησης επαγγέλματος κοινωνικού λειτουργού και πτυχίο τουλάχιστον τριετούς φοίτησης από ανώτερη σχολή για την πρόσληψη (Payne, 2021).

Η Υπηρεσία Ημερήσιας Φροντίδας της Δημόσιας Υπηρεσίας Απασχόλησης (Δ.ΥΠ.Α.) δέχεται παιδιά από έξι (6) μηνών και άνω. Τα παιδιά μπορούν να είναι μέχρι τεσσάρων (4) ετών. Η υπηρεσία πρέπει να απευθύνεται σε όλους τους γονείς ή επιπλέον σε όλους τους κηδεμόνες του παιδιού. Από την πρώτη Σεπτεμβρίου μέχρι την τριακοστή πρώτη Ιουλίου, τα κέντρα λειτουργούν σταθερά από Δευτέρα έως Παρασκευή, από τις 6:45 έως τις 16:00. Στα κέντρα εφαρμόζονται καθημερινά προγράμματα δημιουργικού, επιπλέον ενεργητικού παιχνιδιού, με σκοπό την ισορροπημένη ψυχοκινητική, μαζί με την εκπαιδευτική ανάπτυξη των παιδιών (Δ.ΥΠ.Α., 2023).

Η κοινωνική εργασία θα είναι πάντα κρίσιμη για τη διατήρηση της υγείας και της ευημερίας των παιδιών, ενώ ταυτόχρονα ελαχιστοποιεί τις αναπτυξιακές καθυστερήσεις τους. Η κοινωνική εργασία ασχολείται με την παροχή πολυδιάστατων υπηρεσιών για παιδιά από τη γέννηση έως πέντε ετών για έγκαιρη παρέμβαση. Ο συγκεκριμένος στόχος είναι να προληφθούν ή να μειωθούν οι φυσικές, γνωστικές και συναισθηματικές περιορισμοί που μπορεί να αντιμετωπίσουν τα μικρά παιδιά λόγω βιολογικών ή περιβαλλοντικών παραγόντων, με μεγάλη έμφαση στον θεμελιώδη ρόλο της οικογένειας. Οι θετικές και πλούσιες εμπειρίες κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής διευκολύνουν την ανάπτυξη του εγκεφάλου και ενισχύουν τις γλωσσικές δεξιότητες, τις ικανότητες επίλυσης προβλημάτων, την ανάπτυξη υγιών διαπροσωπικών σχέσεων και την ικανότητα να λαμβάνονται υγιείς επιλογές καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής (Shonkoff & Phillips, 2000).

Η κοινωνική εργασία βοηθά στη δημιουργία υποστηρικτικών και ενδυνάμωσης πλαισίων για κάθε παιδί, δίνοντας προσοχή στη σημασία της κοινωνικό-συναισθηματικής μάθησης και των πρώιμων εμπειριών για την μελλοντική ανάπτυξη του ατόμου. Μέσω διαφόρων μορφών παιχνιδιού, όπως οι εικαστικές τέχνες, το δραματικό παιχνίδι, η μουσική και η κίνηση, τα παιδιά ενθαρρύνονται να εκφράσουν τα συναισθήματά τους, γεγονός που ενισχύει την συναισθηματική τους ανάπτυξη και την κοινωνικοποίησή τους (Gopnik, Meltzoff & Kuhl, 1999).

3.2 Υποστήριξη παιδιών και οικογενειών

Οι κοινωνικοί λειτουργοί διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της οικογένειας ως τον πιο ζωτικό παράγοντα που συμβάλλει στην ανάπτυξη του παιδιού (Davies,2012).

Μέσω συνεδρίων, ψυχοκοινωνικής υποστήριξης και εμπλοκής με τις κοινωνικές υπηρεσίες, βοηθούν είτε τους γονείς είτε τα παιδιά να αντιμετωπίσουν προβλήματα φτώχειας, ενδοοικογενειακής βίας ή αναπτυξιακών δυσκολιών (Shonkoff & Phillips, 2000).

Ως εκ τούτου, η συσχέτιση μεταξύ τους είναι εξαιρετικά επιτυχής, αλλά η εκ νέου παρέμβαση της πρώιμης παιδικής ηλικίας έχει αποδειχθεί ότι συμβάλλει στη μείωση των ανισοτήτων και στη δημιουργία ενός υγιούς υποστηρικτικού περιβάλλοντος (World Health Organization, 2018).

3.3 Συμβουλευτική και Εκπαίδευση Γονέων

Οι κοινωνικοί λειτουργοί παρέχουν υποστήριξη στους γονείς, βοηθώντας τους να αναπτύξουν αποτελεσματικές δεξιότητες ανατροφής και να δημιουργήσουν ένα θετικό οικογενειακό περιβάλλον. Οι πρώιμες εμπειρίες ενός παιδιού είναι καθοριστικές για τη μελλοντική του κοινωνική και συναισθηματική του ανάπτυξη (Shonkoff & Philips , 2000). Έτσι, η ενίσχυση των γονέων μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων μπορεί να έχει μεγάλο αντίκτυπο βελτιώνοντας τη σχέση γονέα - παιδιού και μειώνοντας τις πιθανότητες εμφάνισης συμπεριφορικών ή συναισθηματικών δυσκολιών στο μέλλον (Davies, 2012).

Οι θετικές γονεϊκές πρακτικές συμβάλλουν στη δημιουργία μιας ισχυρής σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ γονέα και παιδιού, γεγονός που αποτελεί θεμέλιο για την ψυχολογική ευημερία του παιδιού (Bowlby, 1988). Η εκπαίδευση των γονέων σε τεχνικές διαχείρισης συμπεριφοράς μπορεί να μειώσει τις αρνητικές συμπεριφορές στα παιδιά και να προωθήσει θετικές κοινωνικές δεξιότητες (Sanders et al., 2014), προλαμβάνοντας προβλήματα συμπεριφοράς. Οι γονείς αναπτύσσουν δεξιότητες επικοινωνίας μαθαίνοντας να εκφράζουν τα συναισθήματά τους και να ενισχύουν τη θετική επικοινωνία μέσα στην οικογένεια, μειώνοντας τις συγκρούσεις και ενισχύοντας την κατανόηση (Gottman, 1997). Μέσα από προγράμματα ψυχοεκπαίδευσης, οι γονείς αποκτούν στρατηγικές για τη διαχείριση του άγχους και την αντιμετώπιση των προκλήσεων, γεγονός που βελτιώνει τη συνολική λειτουργικότητα της οικογένειας (Masten, 2018).

3.3.1 Συμβουλευτική Γονέων

Ο γονεϊκός ρόλος είναι ένας από τους σημαντικότερους ρόλους που επιτελεί το άτομο και διαδραματίζεται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του και επηρεάζει τη διαμόρφωση της προσωπικότητας και της παιδικής συμπεριφοράς. Ο κοινωνικός λειτουργός συμβάλλει ουσιαστικά σε αυτόν τον τομέα, παρέχοντας πληροφορίες σχετικά με τα αναπτυξιακά ορόσημα και στρατηγικές θετικής διαπαιδαγώγησης (Bornstein, 2015), προσφέροντας εκπαίδευση σε δεξιότητες επικοινωνίας και γονεϊκής φροντίδας (Sanders et al., 2014), καθώς και υποστήριξη σε γονείς που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (UNICEF, 2020).

3.4 Διαχείριση κοινωνικών, οικονομικών και συναισθηματικών δυσκολιών

Οι κοινωνικοί λειτουργοί διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο στην παροχή υποστήριξης σε παιδιά και οικογένειες που αντιμετωπίζουν κοινωνικές, οικονομικές και ψυχοσυναισθηματικές προκλήσεις. Μέσω στοχευμένων παρεμβάσεων, όπως η συμβουλευτική, τα εκπαιδευτικά προγράμματα και δράσεις σε ατομικό, οικογενειακό και κοινοτικό επίπεδο, επιδιώκουν να ενισχύσουν την ανθεκτικότητα των ατόμων και να βελτιώσουν τη κοινωνική τους λειτουργικότητα (Healy, 2014).

Εφαρμόζουν μια διεπιστημονική προσέγγιση, βασισμένη στις αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης, της ενδυνάμωσης και της συμμετοχικότητας, προκειμένου να υποστηρίξουν τη διαμόρφωση βιώσιμων στρατηγικών για τη διαχείριση κρίσεων και την κοινωνική ένταξη (Payne, 2019). Παράλληλα, δραστηριοποιούνται σε θεσμικό επίπεδο, προωθώντας πολιτικές που στοχεύουν στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων και στην προστασία των ευάλωτων πληθυσμών (Dominelli, 2018).

Αυτές οι παρεμβάσεις συμβάλλουν σημαντικά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ωφελούμενων, στη διασφάλιση των κοινωνικών τους δικαιωμάτων και στη διαμόρφωση ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος που ενισχύει τη συνοχή και την κοινωνική ευημερία (IFSW, 2022).

Οι κοινωνικές δυσκολίες, όπως ο κοινωνικός αποκλεισμός, οι πολιτισμικές διαφορές και οι οικογενειακές δυσκολίες, ενδέχεται να επηρεάσουν τη σχολική προσαρμογή των παιδιών.

3.4.1. Διαχείριση Οικονομικών Δυσκολιών

Η οικονομική ανασφάλεια μπορεί να επηρεάσει την καθημερινή ζωή των παιδιών, δημιουργώντας εμπόδια στην εκπαίδευση και κοινωνικοποίησή τους (Duncan & Brooks Gunn, 1997). Οι κοινωνικοί λειτουργοί παρεμβαίνουν, παρέχοντας ενημέρωση και διασύνδεση με κοινωνικά επιδόματα και προγράμματα στήριξης, εξασφαλίζοντας τη συμμετοχή των παιδιών σε εκπαιδευτικές και πολιτιστικές δραστηριότητες (ΕΣΠΑ, 2024). Διευκολύνοντας την πρόσβαση σε δωρεάν ή χαμηλού κόστους εκπαιδευτικό υλικό, γεύματα και μεταφορές, ώστε να εξασφαλίζεται ίση ευκαιρία μάθησης και ανάπτυξης για όλα τα παιδιά (Kidshub, 2024). Τέλος, στηρίζοντας τους γονείς στην εύρεση εργασίας, μέσω ενημέρωσης για προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και απασχόλησης (Center ,2025).

3.4.2. Διαχείριση Συναισθηματικών Δυσκολιών

Οι συναισθηματικές δυσκολίες, όπως το άγχος, η κατάθλιψη και η διαχείριση του πένθους, μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά την καθημερινή ζωή και τις κοινωνικές σχέσεις. Η συναισθηματική ευημερία των παιδιών αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την ομαλή γνωστική και κοινωνική τους ανάπτυξη. Οι κοινωνικοί λειτουργοί υποστηρίζουν την ψυχική υγεία των παιδιών μέσω παρεμβάσεων για τη διαχείριση των συναισθημάτων, ενισχύοντας τις ικανότητες των παιδιών στην αυτορρύθμιση, την επικοινωνία και την επίλυση συγκρούσεων (Seligman, 2018), ανίχνευση και πρόληψη περιπτώσεων κακοποίησης ή παραμέλησης, με έγκαιρη αναγνώριση ενδείξεων κινδύνου και συνεργασία με τις αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες (Βούγιας ,2019).

3.5 Ειδικές ομάδες: Παιδιά πρόσφυγες και μητέρες σε καθεστώς φυλάκισης

Παιδιά Πρόσφυγες

Η συμβουλευτική και η εκπαίδευση γονέων αποκτούν ιδιαίτερη σημασία όταν αφορούν ευάλωτες ομάδες, όπως τα παιδιά προσφύγων και τις μητέρες σε καθεστώς φυλάκισης. Οι κοινωνικοί λειτουργοί διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην υποστήριξη των οικογενειών, βοηθώντας τις να προσαρμοστούν στις δύσκολες συνθήκες που αντιμετωπίζουν. Ειδικότερα, τα παιδιά προσφύγων είναι εκτεθειμένα σε τραυματικές εμπειρίες, όπως ο πόλεμος, η απώλεια συγγενών και ο αναγκαστικός εκτοπισμός. Η ψυχολογική επιβάρυνση των γονέων, που

βιώνουν έντονο άγχος και ψυχοκοινωνική εξουθένωση λόγω της εμπειρίας του ξεριζωμού, επηρεάζει την ικανότητά τους να προσφέρουν ένα ασφαλές και υποστηρικτικό περιβάλλον για την ανατροφή των παιδιών τους (Τόπη, Τόπη, Αργυριάδης, 2024).

Οι κοινωνικοί λειτουργοί προσφέρουν ψυχοκοινωνική υποστήριξη στους γονείς για να τους βοηθήσει να διαχειριστούν το άγχος, το τραύμα και τις δυσκολίες προσαρμογής που αντιμετωπίζουν (Shonkoff & Phillips, 2000). Επίσης, εκπαίδευση σε στρατηγικές ενίσχυσης της ανθεκτικότητας των παιδιών επιτρέπει στους γονείς να δημιουργήσουν ένα ασφαλές και υποστηρικτικό περιβάλλον για τα παιδιά τους (Bowlby, 1988). Επιπλέον, καθοδήγηση για την κοινωνική ένταξη, διευκολύνοντας την πρόσβαση των οικογενειών σε εκπαιδευτικά προγράμματα, υγειονομική περίθαλψη και υπηρεσίες ψυχικής υγείας (Parsons, Bowman, Comean,, Pitzer, & Schmitt, Eds.1986). Τέλος, προσφέρουν υποστήριξη σε θέματα διαπολιτισμικής επικοινωνίας βοηθά τους γονείς να κατανοήσουν το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας υποδοχής και να υποστηρίξουν τα παιδιά τους στην ομαλή σχολική προσαρμογή. (Γκοβάρης, 2011). Πέρα από τους κοινωνικούς λειτουργούς, ο παιδαγωγός και ο παιδικός σταθμός διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη σταθερότητα των παιδιών προσφύγων.

Μητέρες σε Καθεστώς Φυλάκισης

Η φυλάκιση των μητέρων έχει πολλαπλές επιπτώσεις τόσο στις ίδιες όσο και στα παιδιά τους, καθώς διαταράσσει τη γονεϊκή σχέση και μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τη συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Ο αναγκαστικός αποχωρισμός από τη μητέρα συχνά οδηγεί σε αισθήματα ανασφάλειας, άγχους και κοινωνικής απομόνωσης, γεγονός που ενδέχεται να έχει μακροπρόθεσμες συνέπειες στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή του παιδιού (Bowlby, 1973). Η απώλεια ενός γονέα λόγω φυλάκισής του έχει χαρακτηριστεί ως μία διφορούμενη απώλεια (“ambiguous loss”), καθώς ορίζεται ως μία ασαφής απώλεια, κατά την οποία ένα αγαπητό πρόσωπο λείπει, είτε σωματικά είτε ψυχολογικά. Τα παιδιά με γονείς κρατούμενους εντάσσονται στις περιπτώσεις του «αποστερούμενου θρήνου» (“disenfranchised grief”), δηλαδή βιώνουν την εμπειρία της απώλειας, η οποία δε μπορεί να εκφραστεί ανοιχτά και δημόσια, ούτε και να υποστηριχθεί από την κοινωνία (Harvey, 2002).

Οι κοινωνικοί λειτουργοί έχουν καθοριστικό ρόλο στη διασφάλιση της διατήρησης των οικογενειακών δεσμών μητέρας-παιδιού, προσφέροντας υποστήριξη τόσο στις μητέρες που βρίσκονται σε φυλακή όσο και στα παιδιά τους. Οι στοχευμένες παρεμβάσεις περιλαμβάνουν:

προγράμματα συμβουλευτικής και εκπαίδευσης που βοηθούν τις μητέρες να διατηρούν επαφή με τα παιδιά τους μέσω επισκέψεων, αλληλογραφίας ή βιντεοκλήσεων, (Βάντζου, 2020) συνεργασία με τους φροντιστές των παιδιών (όπως παππούδες, συγγενείς ή ανάδοχες οικογένειες) για να εξασφαλιστεί η διατήρηση ενός σταθερού και ασφαλούς περιβάλλοντος (Ρέντζου, 2022), εκπαίδευση των μητέρων σε δεξιότητες ανατροφής και διαχείρισης της οικογενειακής ζωής, προκειμένου να διευκολυνθεί η επανένταξη τους στον γονεϊκό ρόλο, ανάπτυξη προγραμμάτων γονεϊκής εκπαίδευσης στα σωφρονιστικά ιδρύματα, προσφέροντας στις μητέρες τα απαραίτητα εργαλεία για την θετική διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους (Lonaas, 1987).

Τα παιδιά που οι γονείς τους βρίσκονται στη φυλακή πρέπει να μπορούν να κρατούν επαφή μαζί τους και να απολαμβάνουν το ίδιο δικαίωμα όπως όλα τα υπόλοιπα παιδιά. Αυτή είναι η βασική αρχή του ιταλικού οργανισμού Bambini Senza Sbarre. Οι άνθρωποι του Bambini Senza Sbarre πιστεύουν πως η σχέση γονιού-παιδιού είναι τόσο σημαντική που δεν θα έπρεπε να ανακόπτεται από τον εγκλεισμό του γονέα. Με την υποστήριξη του ΙΣΝ, ο οργανισμός Bambini Senza Sbarre πραγματοποιεί συγκεκριμένες παρεμβάσεις που βοηθούν τα παιδιά να έρθουν κοντά στους κρατούμενους γονείς τους, σε πιο ανθρώπινες συνθήκες. Μέσω του προγράμματος Yellow Room του οργανισμού στις ιταλικές φυλακές, τα παιδιά μπορούν να περιμένουν τον πατέρα ή τη μητέρα τους τους σε έναν φιλόξενο χώρο, ζωγραφίζοντας το πώς νιώθουν, ενώ παράλληλα εξειδικευμένο προσωπικό προσφέρει συμβουλές στους κηδεμόνες των παιδιών για το πώς να μιλάνε σε αυτά για τη φυλάκιση των γονιών τους. Ακόμη, ο Bambini Senza Sbarre έχει δημιουργήσει χώρους όπου τα παιδιά και οι κρατούμενοι μπαμπάδες μπορούν να έρθουν κοντά μέσα από καλλιτεχνικές δραστηριότητες, ενώ στον ίδιο χώρο οι πατέρες συζητούν για τον γονεϊκό τους ρόλο. Οι προσπάθειες του Bambini Senza Sbarre έχουν βοηθήσει στην εφαρμογή βέλτιστων πρακτικών στον τομέα σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Ο οργανισμός συνέβαλε στη διαμόρφωση του Χάρτη των Δικαιωμάτων των Παιδιών Φυλακισμένων Γονέων το 2014, που με τη σειρά του έθεσε τις βάσεις για τις κατευθυντήριες γραμμές για την προστασία των παιδιών των κρατουμένων που εκδόθηκαν από το Συμβούλιο της Ευρώπης το 2018. Στην Ελλάδα, με δωρεά του ΙΣΝ αγοράστηκε εξοπλισμός για έναν νέο δημιουργικό χώρο παιχνιδιού εντός του Καταστήματος Κράτησης Γυναικών Ελαιώνα, όπου τα μικρά παιδιά κάτω των 3 ετών μένουν μαζί με τις μητέρες τους. Τέλος, για να διατηρηθεί αυτός ο δεσμός, τα παιδιά πρέπει να επισκέπτονται τον χώρο της φυλακής, με ό,τι αυτό συνεπάγεται

(έντονοι περιορισμοί, σωματική έρευνα, μακρά αναμονή, απομάκρυνση προσωπικών αντικειμένων κ.ά.), η εμπειρία από μόνη της μπορεί να είναι ακόμη πιο τραυματική (Κοινωφελές Ίδρυμα Σταύρος Σ. Νιάρχος, 2023).

Συμπερασματικά, η φυλάκιση των μητέρων έχει σοβαρές επιπτώσεις τόσο στις ίδιες όσο και στα παιδιά τους, καθώς διαταράσσει τον γονεϊκό δεσμό και μπορεί να οδηγήσει σε συναισθηματικές και κοινωνικές δυσκολίες για τα παιδιά. Η αναγκαιότητα διατήρησης της σχέσης μητέρας-παιδιού είναι κρίσιμη και απαιτεί στοχευμένες παρεμβάσεις από κοινωνικούς λειτουργούς και ειδικούς φορείς. Πρωτοβουλίες όπως αυτές του οργανισμού *Bambini Senza Sbarre* και άλλων φορέων συμβάλλουν στη δημιουργία καλύτερων συνθηκών επαφής μεταξύ των φυλακισμένων γονέων και των παιδιών τους, διασφαλίζοντας τα δικαιώματά τους. Ωστόσο, παρά τις προσπάθειες, οι περιορισμοί του σωφρονιστικού συστήματος συνεχίζουν να δημιουργούν εμπόδια, καθιστώντας αναγκαία τη συνεχή βελτίωση των πολιτικών που στοχεύουν στην προστασία και την υποστήριξη αυτών των οικογενειών.

4 Προώθηση της Συμπερίληψης και της Ισότητας

Η ευαισθησία της συμπερίληψης και της ισότητας στην προσχολική εκπαίδευση είναι η κεντρική αρχή για τη δημιουργία ενός παιδαγωγικού περιβάλλοντος που εξασφαλίζει ισοτιμία πρόσβασης και συμμετοχή για όλα τα παιδιά, τα πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά ή τις αναπτυξιακές διαφορές τους. Η εφαρμογή συμπεριληπτικών πρακτικών στους παιδικούς σταθμούς συμβάλλει στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων, προάγοντας ταυτόχρονα την κοινωνική συνοχή και την εκπαιδευτική δικαιοσύνη (UNESCO, 2020).

4.1 Η Σημασία της Συμπερίληψης σε Πολυπολιτισμικά Περιβάλλοντα

Η έννοια της συμπερίληψης σε πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα αναφέρεται στη δημιουργία ενός κοινωνικού και εκπαιδευτικού πλαισίου που διασφαλίζει την ισότιμη πρόσβαση, τη συμμετοχή και την αποδοχή όλων των παιδιών, ανεξαρτήτως πολιτισμικής, εθνοτικής ή γλωσσικής ταυτότητας. Ιδιαίτερα στους παιδικούς σταθμούς, όπου τα πρώτα χρόνια της εκπαίδευσης είναι κρίσιμα για την ανάπτυξη των κοινωνικών και γνωστικών δεξιοτήτων των παιδιών, η εφαρμογή συμπεριληπτικών πρακτικών ενισχύει τη διαπολιτισμική κατανόηση και την κοινωνική συνοχή (Vygotsky, 1978).

4.1.1. Συμπερίληψη και Κοινωνική Συνοχή

Η ένταξη στα πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα βοηθά στη διαμόρφωση μιας κοινωνίας που βασίζεται στην αποδοχή της διαφορετικότητας και στην καταπολέμηση των κοινωνικών ανισοτήτων. Στους παιδικούς σταθμούς, η επαφή των παιδιών με ποικιλία πολιτισμικών στοιχείων προάγει, την ανάπτυξη ενσυναίσθησης και αλληλοσεβασμού, καθώς τα παιδιά μαθαίνουν να αναγνωρίζουν και να σέβονται τις πολιτισμικές διαφορές, την πρόληψη του κοινωνικού αποκλεισμού, μέσω παιδαγωγικών μεθόδων που προάγουν την ισότιμη συμμετοχή όλων των παιδιών στο μαθησιακό περιβάλλον και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, η οποία παρέχει στα παιδιά γνώσεις για διαφορετικούς πολιτισμούς, γλώσσες και θρησκείες, συμβάλλοντας στην εξάλειψη στερεοτύπων και προκαταλήψεων (Γκοβάρης, 2011).

4.1.2. Εκπαιδευτικά Οφέλη της Συμπερίληψης σε Πολυπολιτισμικά Περιβάλλοντα

Η συμπερίληψη ασκεί θετική επιρροή στη γνωστική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, διότι, ενισχύει την ανάπτυξη γλωσσικών δεξιοτήτων σε δίγλωσσα και πολύγλωσσα

παιδιά, προάγοντας την επικοινωνία της διαπολιτισμικής, και ενδυναμώνει την αυτοεκτίμηση και την κοινωνική ένταξη των παιδιών από διαφορετικά πολιτισμικά υπόβαθρα, επιτρέποντάς τους να εκφράσουν την ταυτότητά τους σε ένα ασφαλές περιβάλλον (Γκοβάρης, 2011).

Συμπέρασμα

Η προώθηση της συμπερίληψης σε πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα αποτελεί όχι μόνο εκπαιδευτική ανάγκη, αλλά και μια κοινωνική προτεραιότητα. Στους παιδικούς σταθμούς, η εφαρμογή συμπεριληπτικών πρακτικών προάγει τον σεβασμό, τη συνεργασία και την ισότητα, θεμελιώνοντας μια δίκαιη και δημοκρατική κοινωνία.

4.2 Υποστήριξη παιδιών από διαφορετικά κοινωνικά και πολιτισμικά υπόβαθρα

4.2.1. Βασικοί Άξονες Υποστήριξης

Η αντιμετώπιση της αναπτυσσόμενης πολιτισμικότητας συνεπάγεται τη συνδυασμένη χρηματοδότηση δομών και παρεμβάσεων εξυψωτικού χαρακτήρα και αυστηρών διατάξεων για τη διασφάλιση της κοινωνικής ενσωμάτωσης και της ίσης πρόσβασης όλων των παιδιών σε εκπαιδευτικές και κοινωνικές υπηρεσίες. Αυτοί οι στόχοι μπορούν να επιτευχθούν κυρίως από τον κοινωνικό επαγγελματία, ο οποίος πρέπει να αναπτύξει μέτρα που σέβονται τις ιδιαίτερες ανάγκες και πρόσληψη των παιδιών αρχικά από μεταναστευτικές, προσφυγικές και μειονοτικές ομάδες, καθώς και εκείνα που τα βιώνουν σε κοινωνικοοικονομικά ζητήματα (Banks, 2021).

4.2.2. Ψυχοκοινωνική Ενδυνάμωση και Συναισθηματική Υποστήριξη

Τα παιδιά που εμπίπτουν σε κοινωνικές και πολιτισμικές ευάλωτες ομάδες εκτίθενται σε υψηλότερα επίπεδα κοινωνικού αποκλεισμού, διακρίσεων και ψυχολογικής πίεσης. Οι κοινωνίες υλοποιούν ενέργειες με στόχο την αύξηση της ψυχικής ανθεκτικότητας, τη βελτίωση της αυτοεκτίμησης και την ανάπτυξη θετικών στρατηγικών προσαρμογής στη νέα κοινωνική πραγματικότητα (Garcia Coll et al., 2012).

4.2.3. Συνεργασία με Οικογένειες και Κοινότητες

Η ένταξη των παιδιών σε ένα νέο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον επιτυγχάνεται με την προσαρμογή και την υποστήριξη της οικογένειας. Οι κοινωνικοί λειτουργοί επεκτείνουν τα

προγράμματα ενίσχυσης της γονέωσης ώστε να ενθαρρύνουν την επικοινωνία μεταξύ των διαφορετικών κοινοτήτων και να δημιουργούν δίκτυα κοινωνικής υποστήριξης, με στόχο να ενδυναμώσουν τη συνοχή και τη διαπολιτισμική κατανόηση (Bronfenbrenner, 2005).

Παραδείγματα συνεργασίας:

ο **Πολιτισμικές διαφοροποιήσεις:** Οι κοινωνικοί λειτουργοί τα παιδιά μεταναστευτικής προέλευσης να προσαρμοστούν, υποστηρίζουν τη συμμετοχή των γονέων στη σχολική κοινότητα και προωθούν τη διαπολιτισμική εκπαίδευση.

ο **Ανίχνευση παραμέλησης και κακοποίησης:** Οι εκπαιδευτικοί ενημερώνουν τους κοινωνικούς λειτουργούς για ενδείξεις κακοποίησης. Οι κοινωνικοί λειτουργοί διερευνούν την κατάσταση και συνεργάζονται με τις υπηρεσίες αν υπάρχει κίνδυνος.

ο **Εκπαίδευση :** στη διαχείριση του θυμού και την επίλυση συγκρούσεων: Σε ένα νηπιαγωγείο, όπου ο εκπαιδευτικός παρατηρεί επιθετική συμπεριφορά σε ορισμένα παιδιά, ο κοινωνικός λειτουργός οργανώνει βιωματικά εργαστήρια όπου, μέσω παιχνιδιού ρόλων και αφηγήσεων, τα παιδιά μαθαίνουν να διαχειρίζονται τον θυμό και να αναπτύσσουν ενσυναίσθηση.

4.2.4. Καταπολέμηση Κοινωνικών Ανισοτήτων και Διακρίσεων

Οι κοινωνικές προκαταλήψεις και διακρίσεις, δυσχεραίνουν την αποδοχή των παιδιών σε ένα νέο κοινωνικό και εκπαιδευτικό περιβάλλον. Οι κοινωνικοί λειτουργοί αγωνίζονται να μειώσουν την διάκριση και να εξασφαλίσουν ισότιμες ευκαιρίες, ανεξαρτήτως πολιτισμικής προέλευσης ή κοινωνικοοικονομικής κατάστασης (UNICEF, 2020).

Η εφαρμογή συμπερασματικής προσέγγισης, καθώς και ο ενισχυτικός ρόλος των μηχανισμών στήριξης για παιδιά από διαφορετικά κοινωνικοπολιτισμικά στρώματα είναι καταγεγραμμένοι ως διαπραγματεύσιμοι παράγοντες ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής και της εκπαιδευτικής ισότητας. Αυτή η πρακτική υλοποιείται μέσω διεπιστημονικών και πολυεπίπεδων παρεμβάσεων, όπως επισημάνθηκε παραπάνω, δημιουργώντας ένα πλαίσιο υπεράσπισης για τη δίκαιη και ισότιμη συμμετοχή όλων των παιδιών στη σχολική και κοινωνική ζωή (Banks, 2021).

4.3 Ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων

Η εκπαίδευση είναι ένας σημαντικός μηχανισμός κοινωνικής ένταξης και ανάπτυξης, ενισχύοντας τις γνωστικές, κοινωνικές και συναισθηματικές ικανότητες των παιδιών. Η κοινωνική εργασία στην εκπαίδευση έχει ως στόχο τη σχεδίαση και την εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων που προάγουν τη συμπερίληψη, την ισότητα και τη διαπολιτισμική κατανόηση. Οι κοινωνικοί λειτουργοί συμβάλλουν στην επιστημονική και παιδαγωγική θεμελίωση σχολικών μονάδων που υιοθετούν ευέλικτα, ανεκτικά, συνεργατικά, συμμετοχικά και συμπεριληπτικά μοντέλα. Μέσω των εκπαιδευτικών παρεμβάσεων, οι κοινωνικοί λειτουργοί επιδιώκουν την ολιστική υποστήριξη των παιδιών, τη βελτίωση της σχολικής προσαρμογής και την ανάπτυξη ενός περιβάλλοντος που ανταποκρίνεται στις ανάγκες διαφορετικών κοινωνικών ομάδων (Truong et al., 2016). Συγκεκριμένα, οι κοινωνικοί λειτουργοί συμβάλλουν ,στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων που ταυτίζονται με τη συμπερίληψη και την ισότητα (Truong et al., 2016), και στην ανάπτυξη διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και απόκτησης κοινωνικών δεξιοτήτων για εύκολη προσαρμογή παιδιών από άλλες πολιτισμικές (García et al., 2012).

4.4 Συνεργασία με εκπαιδευτικούς και γονείς

Οι κοινωνικοί λειτουργοί, με μια ολιστική προσέγγιση, συνεργάζονται τόσο με τις οικογένειές τους όσο και με τους εκπαιδευτικούς, με σκοπό την υποστήριξη της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης των παιδιών και την ενίσχυση της σχολικής και κοινωνικής τους προσαρμογής. Η συνεργασία αυτή βασίζεται στην αξιολόγηση της αναπτυξιακής πορείας του παιδιού, της λειτουργικότητας της οικογένειας, των σχέσεων στο σχολικό πλαίσιο, καθώς και της συχνότητας, σοβαρότητας και διάρκειας τυχόν συνυπαρχόντων συμπτωμάτων, με στόχο τη διαμόρφωση αποτελεσματικών παρεμβάσεων. Παράλληλα, οι κοινωνικοί λειτουργοί αναπτύσσουν ομάδες ευαισθητοποίησης και ενδυνάμωσης γονέων σε θέματα που αφορούν την ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, την ψυχική υγεία, τον γονικό ρόλο, την υποστήριξη των παιδιών τους στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού και τη συνεργασία με το εκπαιδευτικό προσωπικό. Αντίστοιχα, οργανώνουν ομάδες εκπαιδευτικών με αντικείμενα όπως η ψυχοκοινωνική υγεία των μαθητών, η πρόληψη αντίχενυση δυσκολιών, η διαχείριση κρίσεων, η πρόληψη και η αντιμετώπιση του εκφοβισμού, καθώς και η ενίσχυση της συνεργασίας με τους γονείς. Τέλος, στο πεδίο της κοινωνικής εργασίας με την κοινότητα,

επιδιώκεται η στενή συνεργασία με τους συλλόγους διδασκόντων και γονέων, καθώς και με φορείς και υπηρεσίες της τοπικής κοινωνίας, με στόχο την ανάπτυξη συλλογικών παρεμβάσεων για την αντιμετώπιση της βίας και του εκφοβισμού, καθώς και την ευρύτερη προαγωγή της ψυχικής υγείας του παιδιού στο κοινοτικό περιβάλλον (Ασημόπουλος , 2014).

5. Συγκριτική Ανάλυση Συστήματος Κοινωνικής Εργασίας: Ελλάδα και Κύπρος

5.1 Παρουσίαση των Συστημάτων Ελλάδας και Κύπρου

Η κοινωνική εργασία στην Ελλάδα και την Κύπρο περιλαμβάνει ένα σύνολο υπηρεσιών που στοχεύουν στην υποστήριξη ατόμων και οικογενειών, προκειμένου να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής τους και να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία. Μία από τις βασικές πτυχές αυτών των υπηρεσιών είναι η παροχή προσχολικής αγωγής μέσω παιδικών σταθμών και νηπιαγωγείων.

5.1.1. Σύστημα Κοινωνικής Εργασίας στην Ελλάδα

Η κοινωνική εργασία στην Ελλάδα καλύπτει διάφορους τομείς, όπως η φροντίδα παιδιών, η στήριξη ευάλωτων κοινωνικών ομάδων και η πρόνοια για ηλικιωμένους. Στην προσχολική αγωγή, η κοινωνική εργασία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο μέσα από την εποπτεία, τη διαχείριση και τη βελτίωση των παιδικών σταθμών και νηπιαγωγείων. Το κράτος, μέσω του Υπουργείου Κοινωνικής Συνοχής & Οικογένειας, διαμορφώνει το θεσμικό πλαίσιο, ενώ οι τοπικές αρχές (Δήμοι) διαχειρίζονται πολλές από τις υπηρεσίες προσχολικής αγωγής. Οι κοινωνικοί λειτουργοί εντός των παιδικών σταθμών έχουν καθορισμένες αρμοδιότητες που περιλαμβάνουν την ψυχοκοινωνική υποστήριξη των παιδιών, τη συνεργασία με τις οικογένειες και τη διασφάλιση ενός υγιούς περιβάλλοντος ανάπτυξης (Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής & Οικογένειας 2023).

Κανονισμοί Λειτουργίας Παιδικών Σταθμών και Νηπιαγωγείων

Η λειτουργία των παιδικών σταθμών και των νηπιαγωγείων ρυθμίζεται από νόμους, υπουργικές αποφάσεις και συλλογικές συμβάσεις εργασίας. Υπάρχουν διαφορές μεταξύ δημοσίων και ιδιωτικών δομών, αλλά οι βασικές αρχές είναι κοινές (Ελληνική Κυβέρνηση, 2017).

A. Παιδικοί Σταθμοί

Οι παιδικοί σταθμοί παρέχουν φροντίδα σε παιδιά ηλικίας από 6 μηνών έως 4 ετών, πριν αυτά ενταχθούν στο νηπιαγωγείο. Ρυθμίζονται από την Κοινή Υπουργική Απόφαση 41087/2017, ενώ για τους ιδιωτικούς παιδικούς σταθμούς υπάρχουν επιπλέον ειδικές διατάξεις μέσω

συλλογικών συμβάσεων.

Βασικά σημεία του κανονισμού περιλαμβάνουν:

- **Ωράριο λειτουργίας:** Συνήθως από 7:00 έως 16:00, με δυνατότητα επέκτασης.
- **Προσωπικό:** Περιλαμβάνει παιδαγωγούς, κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους και βοηθητικό προσωπικό.
- **Χρηματοδότηση:** Οι δημόσιοι σταθμοί χρηματοδοτούνται από κρατικά και ευρωπαϊκά προγράμματα, ενώ οι ιδιωτικοί λειτουργούν με δίδακτρα.
- **Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας (ΣΣΕ):** Η ΣΣΕ του 2008 (Π.Κ.Υ.Ε. 129/8-10-2008) καθορίζει όρους εργασίας, μισθούς και επιδόματα για κοινωνικούς λειτουργούς σε ιδιωτικούς παιδικούς σταθμούς (ΣΣΕ, 2008).

B. Νηπιαγωγεία

Τα νηπιαγωγεία είναι υποχρεωτικά για παιδιά 4-6 ετών και υπάγονται στο Υπουργείο Παιδείας. Οι κανονισμοί περιλαμβάνουν:

- **Δημόσια και ιδιωτικά νηπιαγωγεία:** Τα δημόσια είναι δωρεάν, ενώ τα ιδιωτικά ακολουθούν κατευθυντήριες γραμμές του κράτους.
- **Αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών:** Ορίζεται από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής και περιλαμβάνει δραστηριότητες γνωστικής, κοινωνικής και κινητικής ανάπτυξης.
- **Προσλήψεις εκπαιδευτικών:** Οι νηπιαγωγοί πρέπει να είναι πτυχιούχοι Παιδαγωγικών Τμημάτων (ΙΕΠ, 2023).

Ρόλος των Κοινωνικών Λειτουργών στους Παιδικούς Σταθμούς

Σύμφωνα με τη ΣΣΕ του 2008, οι κοινωνικοί λειτουργοί στους ιδιωτικούς παιδικούς σταθμούς:

- **Υποστηρίζουν οικογένειες με κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα.**

- **Συνεργάζονται με παιδαγωγούς** για την ψυχολογική υποστήριξη των παιδιών.
- **Διασφαλίζουν την ομαλή κοινωνική ένταξη** και ανάπτυξη των παιδιών.

Η σύμβαση επίσης καθορίζει:

- Κατώτατους μισθούς.
- Επιδόματα σπουδών, γλώσσας, γάμου και παιδιών.
- Δικαιώματα επιμόρφωσης και εκπαιδευτικών αδειών (ΟΜΕΔ, 2008), (Δήμος Γλυφάδας , 2023).

Συμπέρασμα

Το σύστημα κοινωνικής εργασίας στην Ελλάδα έχει σημαντικό ρόλο στην προσχολική αγωγή, με τους παιδικούς σταθμούς και τα νηπιαγωγεία να αποτελούν βασικούς θεσμούς για την πρόμη ανάπτυξη των παιδιών. Οι κοινωνικοί λειτουργοί στους παιδικούς σταθμούς διασφαλίζουν την κοινωνική ένταξη των παιδιών, ενώ οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας προστατεύουν τα δικαιώματά τους.

5.1.2. Σύστημα Κοινωνικής Εργασίας στην Κύπρο

Η κοινωνική εργασία στην Κύπρο είναι βασικός πυλώνας της κοινωνικής πολιτικής του κράτους, με σκοπό την παροχή στήριξης σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, την προώθηση της κοινωνικής συνοχής και την προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών. Το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων είναι υπεύθυνο για την ανάπτυξη και εφαρμογή κοινωνικών πολιτικών και προγραμμάτων που στοχεύουν στην ενίσχυση της ευημερίας των παιδιών, των οικογενειών, των ατόμων με αναπηρίες και των ηλικιωμένων (gov.cy).

Οι κοινωνικοί λειτουργοί δραστηριοποιούνται σε διάφορους τομείς, όπως η παιδική προστασία, η συμβουλευτική οικογενειών και η υποστήριξη παιδιών σε παιδικούς σταθμούς και νηπιαγωγεία. Τα προγράμματα σπουδών στην κοινωνική εργασία, όπως αυτά που προσφέρονται από το Πανεπιστήμιο Frederick, προετοιμάζουν επαγγελματίες κοινωνικούς λειτουργούς για να αντιμετωπίσουν σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις (frederick.ac.cy).

Κανονισμοί Λειτουργίας Παιδικών Σταθμών και Νηπιαγωγείων στην Κύπρο

A. Παιδικοί Σταθμοί

Οι παιδικοί σταθμοί στην Κύπρο λειτουργούν υπό την εποπτεία του Υπουργείου Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας (Υ.Π.Α.Ν.) και προσφέρουν φροντίδα και εκπαίδευση σε παιδιά ηλικίας από 3 μηνών έως 4 ετών. Ο κανονισμός λειτουργίας των παιδικών σταθμών καθορίζει:

- **Ωράριο λειτουργίας:** Από τον Σεπτέμβριο έως τον Ιούλιο, Δευτέρα έως Παρασκευή.
- **Προσωπικό:** Περιλαμβάνει εκπαιδευτικούς προσχολικής ηλικίας, κοινωνικούς λειτουργούς, βοηθούς παιδαγωγούς και άλλο εξειδικευμένο προσωπικό.
- **Χρηματοδότηση:** Οι δημόσιοι παιδικοί σταθμοί επιδοτούνται από το κράτος, ενώ οι ιδιωτικοί λειτουργούν με δίδακτρα.
- **Ασφάλεια και υγιεινή:** Οι εγκαταστάσεις πρέπει να πληρούν συγκεκριμένες προδιαγραφές ασφάλειας και υγιεινής.

Οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται σε παιδικούς σταθμούς παρέχουν συμβουλευτική υποστήριξη στις οικογένειες και παρεμβαίνουν σε περιπτώσεις κοινωνικών ή οικογενειακών δυσκολιών.

B. Νηπιαγωγεία

Τα νηπιαγωγεία στην Κύπρο προσφέρουν εκπαίδευση σε παιδιά ηλικίας 4-6 ετών και διακρίνονται σε δημόσια και ιδιωτικά.

- **Δημόσια νηπιαγωγεία:** Προσφέρουν δωρεάν εκπαίδευση σε όλα τα παιδιά ηλικίας 4 ετών και άνω.
- **Ιδιωτικά νηπιαγωγεία:** Ρυθμίζονται από τον **περί Ιδιωτικών Σχολείων Νόμο του 2019 [N. 147(I)/2019]**, ο οποίος απαιτεί έγκριση από το Υ.Π.Α.Ν. για τη λειτουργία τους.

Ηλικία εγγραφής στα ιδιωτικά νηπιαγωγεία

Σύμφωνα με τον **περί Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης (Υποχρεωτική Φοίτηση και Παροχή Δωρεάν Παιδείας) Τροποποιητικό Νόμο του 2024 [Ν.30(Ι)/2024]**, η υποχρεωτική προ δημοτική εκπαίδευση μειώνεται σταδιακά στα 4 έτη έως το 2031.

- Σχολικό έτος 2024-2025: Παιδιά 4 ετών και 6 μηνών.
- Σχολικό έτος 2031-2032: Παιδιά 4 ετών.

Τύποι Ιδιωτικών Νηπιαγωγείων

Τα ιδιωτικά νηπιαγωγεία χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες:

1. **Του αυτού τύπου:** Ακολουθούν πλήρως το πρόγραμμα και τις μεθόδους των δημόσιων νηπιαγωγείων.
2. **Παρομοίου τύπου:** Ακολουθούν κατά $\frac{2}{3}$ το πρόγραμμα των δημόσιων νηπιαγωγείων και ενδέχεται να έχουν άλλη γλώσσα διδασκαλίας.
3. **Διαφόρου τύπου:** Ακολουθούν διαφορετικό πρόγραμμα σπουδών, βασισμένο σε διεθνή εκπαιδευτικά πρότυπα.

Έλεγχος και Επιθεώρηση

Το Υ.Π.Α.Ν. διατηρεί το δικαίωμα να επιθεωρεί τους ιδιωτικούς παιδικούς σταθμούς και τα νηπιαγωγεία, διασφαλίζοντας τη συμμόρφωση με τους κανονισμούς λειτουργίας.

Καταβολή Διδάκτρων

- Τα δίδακτρα για την προσχολική εκπαίδευση δεν καλύπτονται από το κράτος.
- Το Υ.Π.Α.Ν. επιχορηγεί τα δίδακτρα για μαθητές θρησκευτικών ομάδων (Λατίνους, Μαρωνίτες) και Τουρκοκύπριους μαθητές που διαμένουν στις ελεύθερες περιοχές της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Συμπέρασμα

Το σύστημα κοινωνικής εργασίας στην Κύπρο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην προσχολική αγωγή, μέσω της στήριξης παιδιών και οικογενειών στους παιδικούς σταθμούς και τα νηπιαγωγεία. Οι κανονισμοί που διέπουν τη λειτουργία αυτών των ιδρυμάτων διασφαλίζουν ότι παρέχεται ποιοτική εκπαίδευση και φροντίδα, ενώ οι κοινωνικοί λειτουργοί συνεισφέρουν στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και της προστασίας των παιδιών.

5.2 Πρακτικές και Εφαρμογές

Στην Ελλάδα:

Οι κοινωνικοί λειτουργοί στους παιδικούς σταθμούς επιτελούν έναν θεμελιώδη ρόλο, παρέχοντας ψυχοκοινωνική υποστήριξη στα παιδιά και συνεργαζόμενοι στενά με τις οικογένειες για τη διασφάλιση ενός υγιούς περιβάλλοντος ανάπτυξης. Παράλληλα, προσφέρουν συμβουλευτική και υποστήριξη σε οικογένειες που αντιμετωπίζουν κοινωνικο-οικονομικές προκλήσεις, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην ενίσχυση της οικογενειακής συνοχής και ευημερίας. Επιπροσθέτως, οι κοινωνικοί λειτουργοί διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στον καθορισμό των όρων εργασίας και των δικαιωμάτων τους, διασφαλίζοντας την επαγγελματική τους προστασία και ενισχύοντας την αποτελεσματικότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Στην Κύπρο :

Οι κοινωνικοί λειτουργοί διαδραματίζουν έναν κρίσιμο ρόλο στην παιδική προστασία, παρέχοντας υποστήριξη σε περιπτώσεις κακοποίησης ή παραμέλησης και διασφαλίζοντας την ευημερία των παιδιών. Παράλληλα, προσφέρουν συμβουλευτική και στήριξη σε γονείς που αντιμετωπίζουν οικονομικά, κοινωνικά ή ψυχολογικά προβλήματα, ενισχύοντας την οικογενειακή συνοχή. Η συνεργασία με εκπαιδευτικούς είναι επίσης καθοριστική, καθώς συντονίζουν δράσεις για την προώθηση της κοινωνικής και συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών. Σε περιπτώσεις που απαιτείται εξειδικευμένη παρέμβαση, οι κοινωνικοί λειτουργοί παραπέμπουν τις οικογένειες σε κατάλληλες υπηρεσίες. Συνολικά, και στις δύο χώρες, οι κοινωνικοί λειτουργοί ενισχύουν την κοινωνική συνοχή και προστατεύουν τα δικαιώματα των πολιτών μέσω της εφαρμογής πολιτικών και προγραμμάτων που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ευάλωτων ομάδων. Η συμβολή τους είναι καθοριστική για την προώθηση της κοινωνικής

δικαιοσύνης και την ενδυνάμωση των κοινοτήτων, εξασφαλίζοντας την παροχή υποστήριξης και την προώθηση της ευημερίας σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο.

5.3 Συγκριτική Ανάλυση

Ακολουθεί ο Πίνακας 5-1 που συνοψίζει τις ομοιότητες και τις διαφορές των συστημάτων κοινωνικής εργασίας στην Ελλάδα και την Κύπρο:

Πίνακας 5-1: Σύγκριση κοινωνικής εργασίας στην προσχολική ηλικία σε Ελλάδα και Κύπρο

	Ελλάδα	Κύπρος
Στόχος και Ρόλος	Υποστήριξη ευάλωτων ομάδων, προώθηση κοινωνικής συνοχής	Υποστήριξη ευάλωτων ομάδων, προώθηση κοινωνικής συνοχής
Προσχολική Αγωγή	Παιδικοί σταθμοί και νηπιαγωγεία με κοινωνικούς λειτουργούς	Παιδικοί σταθμοί και νηπιαγωγεία με κοινωνικούς λειτουργούς
Κανονισμοί Λειτουργίας	Αυστηροί κανονισμοί για ποιότητα εκπαίδευσης και φροντίδας	Αυστηροί κανονισμοί για ποιότητα εκπαίδευσης και φροντίδας
Διαχείριση και Εποπτεία	Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής & Οικογένειας, τοπικές αρχές (Δήμοι)	Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας

Χρηματοδότηση	Δημόσιοι σταθμοί χρηματοδοτούνται από κρατικά και ευρωπαϊκά προγράμματα	Δημόσιοι σταθμοί επιδοτούνται από το κράτος
Κανονισμοί για Ιδιωτικά Ιδρύματα	Ειδικές διατάξεις μέσω συλλογικών συμβάσεων για ιδιωτικούς σταθμούς	Ρύθμιση από νόμους, έγκριση από το Υπουργείο Παιδείας για ιδιωτικά νηπιαγωγεία

6 Συμπεράσματα και Προτάσεις

6.1 Συμπεράσματα για την σημασία της κοινωνικής εργασίας στους παιδικούς σταθμούς

Η κοινωνική εργασία στους παιδικούς σταθμούς έχει καθοριστική σημασία για την ολιστική ανάπτυξη των παιδιών και την υποστήριξη των οικογενειών τους. Σύμφωνα με ό τι προαναφέρθηκε, οι κοινωνικοί λειτουργοί διαδραματίζουν έναν κρίσιμο ρόλο στην παροχή ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός ασφαλούς και υποστηρικτικού περιβάλλοντος που προάγει την υγιή ανάπτυξη των παιδιών. Μέσω της συνεργασίας με τις οικογένειες, οι κοινωνικοί λειτουργοί ενισχύουν την οικογενειακή συνοχή και παρέχουν πολύτιμη καθοδήγηση σε γονείς που αντιμετωπίζουν κοινωνικο-οικονομικές προκλήσεις. Επιπλέον, η κοινωνική εργασία στους παιδικούς σταθμούς συμβάλλει στην πρόληψη και αντιμετώπιση περιστατικών κακοποίησης ή παραμέλησης, διασφαλίζοντας την προστασία και ευημερία των παιδιών. Συνολικά, η κοινωνική εργασία στους παιδικούς σταθμούς αποτελεί έναν θεμελιώδη πυλώνα για την προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και την ενδυνάμωση των κοινοτήτων, εξασφαλίζοντας ότι τα παιδιά και οι οικογένειές τους λαμβάνουν την υποστήριξη που χρειάζονται για να ευημερήσουν (Ελληνική Κυβέρνηση, 2017; Δήμος Γλυφάδας 2023; Κυπριακή Δημοκρατία 2025; Κυπριακή Δημοκρατία 2019).

6.2 Προτάσεις για την ενίσχυση του ρόλου των κοινωνικών λειτουργών

Η ενίσχυση του ρόλου των κοινωνικών λειτουργών μπορεί να επιτευχθεί μέσω μιας σειράς στρατηγικών προτάσεων, οι οποίες θα συμβάλλουν ουσιαστικά στην καλύτερη υποστήριξη των παιδιών και των οικογενειών τους.

Πρωτίστως, η παροχή συνεχούς εκπαίδευσης και επιμόρφωσης είναι απαραίτητη για την ενημέρωση των κοινωνικών λειτουργών σχετικά με τις τελευταίες εξελίξεις και μεθόδους στην κοινωνική εργασία και την παιδική ανάπτυξη.

Επιπλέον, η εξασφάλιση επαρκών πόρων και χρηματοδότησης θα επιτρέψει την παροχή πιο ολοκληρωμένων υπηρεσιών. Η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ κοινωνικών λειτουργών, εκπαιδευτικών, ψυχολόγων και άλλων επαγγελματιών είναι επίσης κρίσιμη για την παροχή ολιστικής υποστήριξης.

Παράλληλα, η προώθηση της αναγνώρισης του ρόλου των κοινωνικών λειτουργών μέσω εκστρατειών ευαισθητοποίησης και υποστήριξης από την κοινότητα και τις κυβερνητικές αρχές θα ενισχύσει την κοινωνική τους θέση. Η αναθεώρηση και ενίσχυση του νομοθετικού πλαισίου που διέπει την κοινωνική εργασία είναι απαραίτητη για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των κοινωνικών λειτουργών και την αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών τους. Τέλος, η τακτική αξιολόγηση των υπηρεσιών κοινωνικής εργασίας θα επιτρέψει την αναγνώριση των αναγκών και την εφαρμογή βελτιώσεων που θα ενισχύσουν την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Με την εφαρμογή αυτών των προτάσεων, ο ρόλος των κοινωνικών λειτουργών μπορεί να ενισχυθεί σημαντικά, συμβάλλοντας στην προώθηση της κοινωνικής ευημερίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Αντωνοπούλου, Φ. Διονυσία (2012). Η επίδραση της μονογονεϊκότητας στις κοινωνικές ανάγκες του μόνου γονέα. *Το βήμα του Ασκληπιού*, 11(3), 422–423.

Βάντζου, Χ. (2020). Προγράμματα συμβουλευτικής γονέων. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 8, 58–68. <https://doi.org/10.12681/edusc.2655>

Βούγιας, Β. (2019). *Κακοποίηση και παραμέληση παιδιών: Πρωτόκολλο Διερεύνησης, Διάγνωσης, Διαχείρισης και Οδηγός Εφαρμογής*. www.especial.gr

Bronfenbrenner, U. (1979). *Η οικολογία της ανθρώπινης ανάπτυξης*. Harvard University Press.

Γκοβάρης, Χ. (2011). *Εισαγωγή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση*. Εκδόσεις Διάδραση.

Δημά, Δ. (2024). Ένας κοινωνικός λειτουργός για 1000 μαθητές. *Το Βήμα*. <https://www.tovima.gr/2024/03/30/society/>

Δήμος Γλυφάδας (2023). *Κανονισμός Λειτουργίας Παιδικών, Βρεφικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών*.

<https://glyfada.gr/uploads/articles/documents/12a82de6386fc6bd5f02896685960fec.pdf>

Ελληνική Κυβέρνηση. (2017). *Κοινή Υπουργική Απόφαση 41087/2017 για τους παιδικούς σταθμούς*.

Ελληνική Κυβέρνηση. (2017). *Πρότυπος Κανονισμός Λειτουργίας των Δημοτικών Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών* (ΦΕΚ 4249/2017). <https://edu.klimaka.gr>

ΕΣΠΑ (2024). *Προώθηση και υποστήριξη παιδιών στην προσχολική εκπαίδευση*. <https://www.espa.gr/el/Pages/ProclamationsFS.aspx?item=6494>

European Association of Service Providers for Persons with Disabilities (EASPD). (2024). *Σχέδιο Δράσης για την Πρώιμη Παιδική Παρέμβαση στην Ελλάδα*. https://easpd.eu/fileadmin/user_upload/Projects/13.D5.3-ECI-Action-plan-revised_EL.pdf

Giddens, A. (2002). *Κοινωνιολογία* (μετ. & επιμ. Τσαούσης). Αθήνα: Gutenberg.

Ζαϊμάκης, Γ. (2010). *Κοινωνική εργασία και κοινωνική πολιτική*. Εκδόσεις Τυποβιβλίο.

Ζηλιασκοπούλου, Δ. (2014). Συνεργασία σχολείου-οικογένειας. *Θέματα διδασκαλίας και αγωγής στο πολυπολιτισμικό σχολείο*, 491–510.

Ηνωμένα Έθνη (1989). *Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού*. <https://www.unicef.org/child-rights-convention>

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ). (2023). *Προσχολική αγωγή και πρόγραμμα νηπιαγωγείων*. <https://www.iep.edu.gr>

Κοινοφελές Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (2023). *Bambini Senza Sbarre: Παιδιά και Κρατούμενοι Γονείς*. <https://www.snf.org/el/>

Κυπριακή Δημοκρατία (2019). *N.147(I)/2019: Ο περί Ιδιωτικών Σχολείων Νόμος*. Εφημερίδα της Κυβέρνησης Κύπρου.

Κυπριακή Δημοκρατία (2024). *N.30(I)/2024: Υποχρεωτική Φοίτηση και Δωρεάν Παιδεία*. Εφημερίδα της Κυβέρνησης Κύπρου.

Κυπριακή Δημοκρατία (2025). *Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων*. <https://www.gov.cy>

Καλλινάκη, Θ. (2011). *Κοινωνική Εργασία: Εισαγωγή στη θεωρία και την πρακτική της κοινωνικής εργασίας*. Εκδόσεις Τόπος.

Κατσαμά, Ε. (2024). *Κοινωνική εργασία με ομάδες στο σχολείο*. Εκδόσεις Τόπος.

Kidshub (2024). *Σχολεία: Ένας κοινωνικός λειτουργός για 1000 μαθητές*. <https://kidshub.gr>

Lightfoot, C., Cole, M., & Sheila, R. (2022). *Η ανάπτυξη του παιδιού* (μετ. Κουλεντιανού Μ., Παπαθανασάκη Ι.). Αθήνα: Gutenberg.

Michael & Sheila R. Cole (2015). *Η ανάπτυξη και Σχολείο των παιδιών* (μετ. Κουλεντιανού Μ.). Εκδόσεις Gutenberg.

Μ. Τόπη, Α. Τόπη, Α. Αργυριάδης (2024). Ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις παιδιών προσφύγων. *Επιστημονικά Χρονικά*, 29(1), 77–90. <http://www.tzaneio.gov.gr/wp-content/uploads/2024/07/p24-1-5.pdf>

Παναγιωτόπουλος, Χ. (2016). *Κοινωνική Εργασία*. Εκδόσεις Ίων.

Παπαδοπούλου, Β. (2014). *Αγχώδεις Διαταραχές και Κατάθλιψη στα Παιδιά*. ΔΙ.ΚΕ.Ψ.Υ. https://dikepsy.gr/katathlipsi_stapaidia

Παπαδοπούλου, Χ. & Αντωνίου, Μ. (2019). Ο Ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στους Παιδικούς Σταθμούς. *Ελληνική Επιθεώρηση Κοινωνικής Εργασίας*, 25(2), 89–102.

Παπανδρέου, Μ. (2020). Η διαφοροποιημένη παιδαγωγική στην προσχολική εκπαίδευση. *Διάλογοι!*, 6, 77–96. <https://doi.org/10.12681/dial.25547>

Πανεπιστήμιο Frederick. (n.d.). *Προγράμματα Σπουδών στην Κοινωνική Εργασία*. <https://www.frederick.ac.cy>

Ρέντζου, Κ. (2022). *Γονεϊκή Εμπλοκή στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα*. Gutenberg.

Roe Center (2025). *Κοινωνικός Λειτουργός: Πόσα γνωρίζουμε για τον ρόλο του;* <https://roecenter.com/blog/koinonikos-leitourgos-posa-gnorizoume-gia-ton-rolo-tou-kai-ποια-i-prosfora-tou/>

Συλλογικό έργο (2015). *Κοινωνική Εργασία στην Εκπαίδευση*. Εκδόσεις Τόπος/Μοτίβο.

Σταμάτη, Γ. (2022). *Διασφαλίζοντας την ισότιμη πρόσβαση των παιδιών Ρομά*. <https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/391922>

Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος (ΣΚΛΕ). (2009). *Συλλογική Σύμβαση Εργασίας – Π.Κ. 55/22-10-2009*. <https://www.taxheaven.gr/labordoc/101/content/585>

ΣΚΛΕ (2009). *Συλλογική Σύμβαση για τους κοινωνικούς λειτουργούς παιδικών σταθμών*. <https://www.noesi.gr>

ΣΚΛΕ (2015). *Τι είναι η Κοινωνική Εργασία*. <https://www.skle.gr>

Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Αθήνας, Ασημόπουλος Χ. (2014). *Κοινωνική Εργασία με Παιδιά και Εφήβους*. ocp.teiath.gr

Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού (2025). *Δράσεις ΥΠΙΑΙΘ για τα παιδιά προσφύγων*. <https://www.minedu.gov.gr>

UNICEF (2021). *Ανάλυση παιδικής φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*.

UNICEF (2024). *Πώς η φτώχεια επηρεάζει διαφορετικά τα παιδιά*; <https://www.unicef.org/eca/stories/how-does-poverty-affect-children-differently>

UNESCO (2020). *GEMR 2020 – Συμπερίληψη και Εκπαίδευση*. Παρίσι: UNESCO.

Ξενόγλωσση

Banks, S. (2021). *Ethics and values in social work* (5th ed.). Red Globe Press.

Bornstein, M. H. (2015). Children's parents. In M. H. Bornstein, T. Leventhal, & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology and developmental science: Ecological settings and processes* (7th ed., pp. 55–132). John Wiley & Sons, Inc.

Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. Basic Books.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.

- Bronfenbrenner, U. (2005). *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Sage Publications.
- Davies, M. (2012). *Social work with children and families*. Bloomsbury Publishing.
- Denham, S. A. (1998). *Emotional development in young children*. Guilford Press.
- Doka, K. (n.d.). *Disenfranchised grief: Recognizing hidden sorrow*. Lexington Books.
- Dominelli, L. (2018). *The Routledge handbook of green social work*. Routledge.
- Duncan, G. J., & Brooks-Gunn, J. (1997). *Consequences of growing up poor*. Russell Sage Foundation.
- Gopnik, A., Meltzoff, A. N., & Kuhl, P. K. (1999). *The scientist in the crib: Minds, brains, and how children learn*. William Morrow Paperbacks.
- Gottman, J. M. (1997). *The heart of parenting: Raising an emotionally intelligent child*. Simon & Schuster.
- Harvey, J. H. (2002). *Perspectives on loss and trauma: Assaults on the self*. Sage.
- Healy, L. M. (2014). *Social work theories in context: Creating frameworks for practice*. Palgrave Macmillan.
- Knapp, S. E., & Jongsma, A. E. (2002). *The school counseling and school social work treatment planner*. Wiley.
- Lovaas, O. I. (1987). Behavioral treatment and normal educational and intellectual functioning in young autistic children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55(1), 3–9. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.55.1.3>
- Masten, A. S. (2014). *Ordinary magic: Resilience in development*. Guilford Press.

Parsons, J., Bowman, T., Comean, J., Pitzer, R., & Schmitt, G. (Eds.). (1986). *Parent education: State of the art*. Monograph of the Minnesota Council on Family Relations and Minnesota Home Economics.

Payne, M. (2019). *Modern social work theory* (5th ed.). Oxford University Press.

Payne, M. (2021). *Modern social work theory* (5th ed.). Oxford University Press.

Sanders, M. R., Cann, W., & Markie-Dadds, C. (2003). The triple P-positive parenting program: A universal population-level approach to the prevention of child abuse. *Child Abuse Review*, *12*(3), 155–171. <https://doi.org/10.1002/car.798>

Seligman, M. E. P. (2018). PERMA and the building blocks of well-being. *The Journal of Positive Psychology*, *13*(4), 333–335.

Shonkoff, J. P., & Phillips, D. A. (2000). *From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development*. National Academies Press.

Thompson, N. (2020). *Social work with children and families*. Palgrave Macmillan.

Truong, K. A., Museus, S. D., & McGuire, K. M. (2016). *Racism and racial equity in higher education*. Harvard Education Press.

UNICEF. (2021). *The state of the world's children 2021: On my mind – Promoting, protecting and caring for children's mental health*.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: Development of higher psychological processes*. Harvard University Press.

World Health Organization. (2018). *Nurturing care for early childhood development: A framework for helping children survive and thrive to transform health and human potential*. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241514064>